

FUNDUSZ SPRAWIEDLIWEJ TRANSFORMACJI DLA BEŁCHATOWA: SZANSA CZY ZAGROŻENIE?

Uwarunkowania

1. Elektrownia na węgiel brunatny w Bełchatowie ma moc zainstalowaną 5,1 GW, co stanowi ok. 10% mocy zainstalowanej w Krajowym Systemie Energetycznym. Roczna produkcja energii elektrycznej wynosi 28TWh, co stanowi 17% wytwarzanej w Polsce energii (2021). Jest szóstą co do wielkości elektrownią węglową na świecie. Otoczenie społeczne kompleksu energetycznego (kopalnia i elektrownia) stanowi miasto Bełchatów (56 tys. mieszkańców) oraz 6 gmin, w tym gmina wiejska Bełchatów (12 tys. mieszkańców).
2. Symulacje zawarte w ekspertyzie „Sprawiedliwa transformacja w regionie bełchatowskim”, Instytut Polityki Paper, Daniel Kierwa, Warszawa 2021 wskazują, że w latach 2036 – 2038, kiedy zostanie zakończona eksploatacja pola Szczerców oraz wyłączane zostaną ostatnie bloki w Elektrowni Bełchatów, znacząca liczba pracowników kompleksu bełchatowskiego nie nabędzie uprawnień emerytalnych. Jak wynika z szacowanego na podstawie danych zaprezentowanych w projekcie TPST harmonogramu odejść, dotyczy to 1785 pracowników KWB, ELB oraz Centrali. W przypadku spółek zależnych dotyczy to 3674 pracowników. W momencie zakończenia działalności kompleksu pracownicy ci będą mieli przed sobą jeszcze wiele lat pracy zawodowej. Konieczne zatem będzie ich przekwalifikowanie tak aby mogli oni pozostać aktywnymi na rynku pracy.

Symulacje dotyczące liczby pracowników zagrożonych utratą pracy wymagają potwierdzenia. Niemniej podważają one występujące niekiedy w dyskursie publicznym przekonanie, że problem redukcji zatrudnienia w kompleksie energetycznym Bełchatów zostanie rozwiązany przez stopniowe przejście na emeryturę całej załogi.

3. Warto też zwrócić uwagę na znaczny stopień zależności finansów lokalnych struktur samorządowych od płatności ze strony kompleksu energetycznego. Kwota płatności ogółem wyniosła w roku 2019 – 171,1 mln. zł, w tym gminy i powiaty otrzymały 156,2 mln zł, Urząd Marszałkowski 12,5 mln zł, zaś starostwa powiatowe 2,4 mln zł (tamże s. 35).
4. W dniu 5 grudnia 2022 Komisja Europejska przyjęła pięć polskich programów operacyjnych z terytorialnymi planami sprawiedliwej transformacji. Wspomniane plany o wartości ponad 3,85 mld euro, finansowane w ramach (FST), dotyczą wsparcia transformacji klimatycznej obszarów górniczych na Śląsku, w Małopolsce, Wielkopolsce, na Dolnym Śląsku i w Łódzkiem. Pula środków z FST przeznaczona województwa łódzkiego wynosi 369,5 mln euro.

Bariery międzyśrodowiskowe

Eksperti zgodnie wskazują na potencjał rozwojowy Bełchatowa, tkwiący w zasobach infrastruktury energetycznej oraz w zasobach wysoko wykwalifikowanej kadry inżynierskiej. Natomiast w przypadku zasobów kapitału społecznego Bełchatowa dominują oceny sceptyczne. Współpraca pomiędzy poszczególnymi kategoriami interesariuszy nie stała się jak dotąd kołem napędowym procesów rozwojowych w regionie.

Raport ekspercki WiseEuropa i Impact HUB pt. „Jak możemy przełamać bariery transformacji”, Warszawa 2022, identyfikuje w tym obszarze kilka barier: „**Spoleczne:** słabość kapitału społecznego **Organizacyjne:** brak współpracy na poziomie lokalnym pomiędzy gminami, władzami i mieszkańcami **Polityczne:** brak współpracy z władzami państwowymi oraz z właścicielem kopalni (PGE)”.

Szczegółową charakterystykę barier społecznych jakie występują wewnątrz społeczności lokalnej oraz pomiędzy interesariuszami lokalnymi a administracją rządową i PGE przedstawia raport pracowni badań społecznych MERITUM (B. Jaworska-Posiła, T. Trochimiak, Wygaszanie przemysłu energetycznego w Bełchatowie a jakość życia mieszkańców regionu bełchatowskiego, Łódź 2022).

Mała współpraca samorządowców i administracji rządowej – zmiany planów i decyzje na poziomie rządowym podejmowane w ostatniej chwili, bez konsultacji z władzami lokalnymi, np. przesunięcie granicy między gminami.

Mała współpraca pomiędzy PGE a władzami lokalnymi – władze lokalne nie są na bieżąco informowane o planach PGE, brakuje konsultacji ze społecznościami lokalnymi, co w efekcie

powoduje małą transparentność decyzji, brak możliwości długoterminowego planowania budżetów gmin, gdyż decyzje PGE mogą się zmieniać z dnia na dzień (np. decyzja o wcześniejszym wygaszeniu kopalni).

Brak lub mała współpraca między gminami – poza różnicami politycznymi, które potrafią przełożyć się na brak współpracy, gminy często konkurują pomiędzy sobą także o finanse PGE. Współpraca jest widoczna, np. porozumienie w sprawie współpracy na rzecz retencji pomiędzy wójtami i burmistrzami powiatu pączęzańskiego, jednak wciąż zdarza się rzadko. Brakuje regionalnych sieci powiązań i kooperacji – pomiędzy instytucjami, organizacjami, mieszkańcami. Brakuje synergii działań i wykorzystania potencjału kilku gmin mających komplementarne zasoby.

Brak komunikacji pomiędzy lokalnymi władzami a mieszkańcami – brak komunikacji odnośnie sytuacji gmin, planów transformacji, zaangażowania mieszkańców w planowanie procesu transformacji. Lokalne władze właściwie nie wiedzą, jak dużej grupy mieszkańców dotyczyć będzie wygaszanie kopalni i elektrowni, jakie są nastroje i plany mieszkańców odnośnie przyszłości.

Słabo rozwinięty transport publiczny, słaba sieć połączeń pomiędzy lokalizacjami

co już dziś utrudnia mobilność mieszkańców w regionie. Obecnie znaczna część mieszkańców przemieszcza się w ograniczonej strefie – tam, gdzie zlokalizowany jest największy pracodawca. W sytuacji rozproszenia lokalizacyjnego pracodawców brak dobrze rozwiniętej sieci transportu publicznego może prowadzić do wykluczenia komunikacyjnego i w efekcie braku możliwości realizacji potrzeby dotarcia do miejsca pracy.

Brak wiedzy eksperckiej i kompetencji wśród władz gmin w niektórych obszarach Kierunków Sprawiedliwej Transformacji – wiele ze wskazanych kierunków to obszary nowe, innowacyjne, wymagające wiedzy eksperckiej, której brakuje lokalnym samorządom (brak ekspertów w danej dziedzinie w gminach). Brak zrozumienia i świadomości wagi danego kierunku zmian może skutkować brakiem poparcia, a wręcz oporem dla wdrożenia zmian w danym obszarze. Dezaprobatą ze strony władz lokalnych może przekładać się również na opór mieszkańców.

Strategie przyszłości dla Bełchatowa

Decyzja o przyznaniu przez Komisję Europejską znaczących środków w ramach FST dla Bełchatowa stawia władze lokalne oraz regionalne wobec zasadniczych wyzwań o charakterze strategicznym. Analiza opracowań eksperckich pozwala na sformułowanie trzech potencjalnych strategii, dotyczących zarówno przyszłości kompleksu energetycznego Bełchatów, jak też całego lokalnego środowiska społecznego. Są to: strategia zmian ewolucyjnych, czyli kontynuacji energetyki węglowej; strategia zmian rewolucyjnych czyli bełchatowskie zagłębienie OZE oraz strategia dywersyfikacji biznesowej.

1. Strategia zmian ewolucyjnych, czyli kontynuacji energetyki węglowej

Głównym pomysłem na utrzymanie produkcji energii elektrycznej w Elektrowni Bełchatów jest budowa kopalni odkrywkowej węgla brunatnego w odległym o 50 km Złoczewie. Największą słabością tej koncepcji jest wysoki koszt inwestycji – ok. 15 mld zł. Dodatkowy koszt to budowa linii kolejowej do transportu węgla za ok. 900 mln zł. W świetle opinii ekspertów uzyskanie finansowania dla tego przedsięwzięcia jest mało prawdopodobne. Z analiz Rady Powiatu wynika, że wyczerpywanie się złóż węgla brunatnego spowoduje stopniowy spadek zatrudnienia, nawet w przypadku uruchomienia odkrywki w Złoczewie. Według prognoz, w okresie najbliższych 2-3 lat poziom zatrudnienia w bełchatowskim kompleksie górniczo-energetycznym będzie obniżał się o około 500 osób rocznie, a w perspektywie lat 2028-2032 nastąpi kumulacja tego procesu. W roku 2030 przewiduje się zatrudnienie na poziomie 4 tys. pracowników. W praktyce oznacza to, że uzyskane w

optymalnym wariantcie 1500 miejsc pracy w Złoczewie nie gwarantuje przetrwania społeczności zakładowej, w jej dotychczasowym kształcie.

Krytyczna ocena ekspercka koncepcji eksploatacji odkrywki w Złoczewie nie eliminuje działań politycznych w tym obszarze. Krajowa Sekcja Górnictwa Węgla Brunatnego NSZZ „Solidarność” zwróciła się (październik 2022) do Prezesa Rady Ministrów oraz Ministra Aktywów Państwowych o ponowne rozważenie i podjęcie decyzji w kwestii budowy odkrywki węgla brunatnego „Złoczew”. Według związkowców decyzja ta powinna przyjąć formę specustawy.

Istotnym rozwiązaniem organizacyjno-własnościowym wspierającym strategię kontynuacji energetyki węglowej jest powołanie przez rząd Narodowej Agencji Bezpieczeństwa Energetycznego (NABE). Przejmie ona aktywa węglowe ze wszystkich koncernów energetycznych, co oznacza, że wszystkie elektrownie węglowe będą funkcjonowały w ramach jednego państwowego podmiotu, która przejmie również zadłużenie aktywów węglowych.

Powstanie NABE można potraktować jako szansę dla Bełchatowa. W grudniu 2022 została parafowana Umowa Społeczna pomiędzy związkami zawodowymi a rządem. W Umowie tej znajduje się szereg postanowień, które pozwalają na włączenie struktur i środków NABE w organizowanie i finansowanie procesów związanych z transformacją energetyki.

2. Strategia zmian rewolucyjnych czyli bełchatowskie zagłębienie OZE

W raporcie Forum Energii i Bloomberg NEF pt. „Energetyka w Bełchatowie po węglu brunatnym” (2022) wskazuje się, że znaczna część produkcji w Bełchatowie mogłaby zostać zastąpiona nowymi mocami wytwórczymi przed 2030 r., nawet jeśli niektóre bloki na węgiel brunatny pozostaną jako moc rezerwowa. Bełchatów znajduje się w centralnym punkcie sieci przesyłowej, który mógłby zostać ponownie wykorzystany do przyłączenia 6–11 GW elektrowni wiatrowych i słonecznych oraz ok. 1 GW nowych mocy dyspozycyjnych. Do 80% produkcji Bełchatowa mogłoby zostać zastąpione przez 5,7 GW energii wiatrowej na lądzie i 5 GW energii słonecznej w promieniu 20–30 km od obecnej elektrowni. Nowe moce zmniejszyłyby również ryzyko, że cenna infrastruktura sieciowa wokół Bełchatowa pozostanie niewykorzystana.

Rozwój lokalnej energetyki wiatrowej i słonecznej nie stanowiłby utrudnienia dla potencjalnych inwestycji w nowe technologie energetyczne w regionie. Mogłoby to obejmować małe reaktory modułowe (SMR), elektrolizery produkujące wodór lub nowe formy magazynowania energii. Te technologie nie są jednak na tyle dojrzałe, aby były dostępne już dziś i nie przyczynią się znacząco do zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski do 2030 r. Stanowią one jednakże długoterminowe szanse dla lokalnej gospodarki w miarę zmniejszania się i ostatecznego zakończenia generacji z węgla brunatnego.

Powyższy scenariusz zawiera interesujące propozycje biznesowe, uwzględniające potencjał techniczny oraz infrastrukturę przesyłową otaczającą kompleks energetyczny w Bełchatowie. Koncepcja ta nie rozwiązuje kwestii zapewnienia miejsc pracy w regionie, w szczególności po roku 2030, kiedy nastąpi szybkie ograniczenie aktywności wytwórczej kopalni i elektrowni.

3. Strategia dywersyfikacji biznesowej

Punktem wyjścia dla konstruowania nowej formuły biznesowej dla Bełchatowa są zasoby infrastruktury technicznej, w szczególności zaś elektroenergetycznej. Kluczowe znaczenie mają dwie duże elektroenergetyczne stacje przesyłowe, pozwalające na realizację projektów przyłączeniowych instalacji OZE, w skali całego regionu. Jak wiadomo, możliwości przyłączeniowe są jedną z głównych barier rozwojowych OZE w polskim systemie elektroenergetycznym. W oparciu o istniejące zaplecze infrastrukturalne możliwa jest budowa konkurencyjnych farm fotowoltaicznych i wiatrowych, wykorzystujących niskie koszty przyłączenia.

Zasoby kapitału ludzkiego, obejmującego inżynierów energetyków i menadżerów energetyków, należy wykorzystać do **tworzenia firm usługowych i produkcyjnych związanych z fotowoltaiką i funkcjonowaniem farm wiatrowych**. Połączenie istniejących zasobów ludzkich oraz infrastrukturalnych otwiera nowe możliwości inwestycyjne, w postaci generacji hybrydowych (farmy wiatrowe + elektrownie PV + magazyny energii). Ten kierunek rozwoju biznesowego pozwala na rozszerzenie pola działania o produkcję elementów wiatrakowych, paneli słonecznych i baterii dla magazynów energii.

We wszystkich tych przedsięwzięciach inwestorami może być biznes prywatny, współpracujący z jednostkami samorządu terytorialnego oraz ze spółkami pracowniczymi, tworzonymi przez pracowników i kadrę elektrowni i kopalni.

Drugi nurt projektów związanych z zieloną energią, to cała **gama produktów i usług oferowanych prosumentom**. Warunkiem wstępnym realizacji tego projektu jest popularyzacja idei prosumeryzmu w szeroko rozumianym środowisku mieszkańców. Celem projektu jest budowa lokalnego systemu wytwarzania i dystrybucji energii elektrycznej w oparciu o OZE. Proces tworzenia tego systemu oraz obsługa jego funkcjonowania w przyszłości – to kolejne miejsca pracy. Warto podkreślić dodatkowy walor systemowy tego projektu: elektroprosumeryzm może stać się płaszczyzną praktycznej współpracy pomiędzy biznesem, władzami samorządowymi a mieszkańcami. Różne formy współdziałania w zakresie zaspokajania potrzeb energetycznych mieszkańców mogą rozpocząć proces budowania nowego typu lokalnej wspólnoty.

Konkluzja

Przeprowadzona analiza wskazuje, że Bełchatów jako środowisko postawione wobec wyzwania transformacji energetycznej dysponuje znaczącymi zasobami kapitału ludzkiego i technicznego. Te mocne strony mogą stać się przesłankami dla wykorzystania szans, które pojawiły się wraz z przyznaniem środków FST. Równocześnie jednak zauważamy wyraźny deficyt w zasobach kapitału społecznego. Relacje pomiędzy poszczególnymi interesariuszami są oparte na zasadzie ograniczonego zaufania oraz koncentracji na partykularnych interesach, co stanowi czynnik zagrażający efektywnemu wykorzystaniu środków z FST. Moim zdaniem należy podjąć działania uruchamiające współdziałanie pomiędzy interesariuszami reprezentującymi kompleks energetyczno-przemysłowy a interesariuszami reprezentującymi władze samorządowe oraz środowisko przedsiębiorców. Instytucjonalnym wyrazem stworzenia atmosfery wzajemnego zaufania i woli współpracy powinien stać się Społeczny Komitet Monitorujący Fundusz Sprawiedliwej Transformacji w województwie łódzkim. Proponuję, aby praktycznym efektem tego Seminarium było powołanie grupy inicjatywnej tego Komitetu. Jest to wspólna propozycja Collegium Civitas oraz Krajowej Sekcji Elektrowni i Elektrociepłowni NSZZ Solidarność.